

FONTES

LINGVÆ VASCONVM

stvdia et
docvmenta

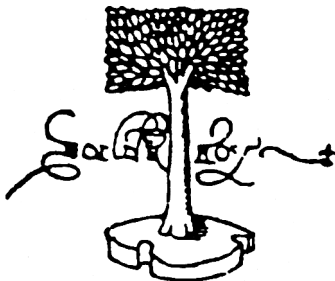

Erroibarko aldaeraren inguruan (1 – Ipar Erroibarko mintzairak) <i>Koldo Artola</i>	229
Basaburu Txikiko euskararen lekukoak (eta II) <i>Gorka Lekaroz</i>	277
Subordinadas completivas del verbo <i>gertatu</i> ‘ocurrir’ en Haraneder: ¿Subjuntivo extendido o conservación del Aoristo Perifrástico? <i>Gontzal Aldai</i>	327
Notas sobre toponimia de origen romano en Bizkaia <i>Valeriano Yarza Urquiola</i>	345
<i>Ol(b)a</i> entitate geografikoaz zenbait ohar <i>Luis Mari Zaldúa Etxabe</i>	385
Murillo el Fruto: XIV. gizaldiko agiria <i>Patxi Salaberri Zaratiegi</i>	407

Año XLVII
Número 120
2015

Nafarroako Gobernua **Gobierno de Navarra**
Kultura, Kirol eta Departamento de Cultura,
Gazteria Departamentua Deporte y Juventud

FONTES
LINGVÆ VASCONVM
stvdia et
docvmenta

SEPARATA

Año XLVII • Número 120 • 2015

Ol(h)a entitate geografikoaz
zenbait ohar

LUIS MARI ZALDUA ETXABE

Ol(h)a entitate geografikoaz zenbait ohar

LUIS MARI ZALDUA ETXABE*

El estudio sistemático de la toponimia, uno de los almacenes mejor surtidos de antiguallas lingüísticas que conoce el mundo, podría dar, sin duda, un fruto mayor.

K. Mitxelena

1. ATARIKOA

Toponimian ugaria izateaz landara, *ol(h)a*¹ Erdi Aroko euskal izenak dakartzaten monasterioen agiri-bilduma zaharrenetan azaltzen da, iturri horien emaria hasten den une beretik. Atzo goizekoa ez da beraz eta, gainera, Ebro nahiz Berari ibaiez haraindi zabaldua dago. Alabaina, haren nondik norakoa guztiz zehazteko dago oraindik. Hona dakargun saioaren helburua, hain zuzen, *ol(h)a* entitate geografikoaren eremu, esanahi eta etorkiaz hausnartzea da, onomastikaren argitan hausnartu ere, euskararen historiaren ikerketan (txikia izanagatik) diziplina horrek ekarpena egin dezakeelakoan baikaude, esate baterako, berreraiketa-proposamenak toponimiako datuekin bahetuz. Adibidea jartzearen, Lakarra Andrinuaren gask. *hoelhà* (*hola) > eusk. *ol(h)a* hipotesiari buruzko zenbait ohar biltzen ditugu, euskararen diakronia hobeto ezagutzeko Arratzuko irakasle eta euskaltzaina egiten ari den ahalegin esker-gan laguntzeko asmoz idatziak. Orobat, abeltzaintzako eraikinok itxuratzen dituzten ezaugarriak, edota sarioekin duten hartu-eman, onomastikaren eskutik zenbateraino zehazta daitezkeen ikusi nahi dugu. Alde horretatik, *saroi* entitate geografikoaz 2015ean argitaraturiko idazkiari darraizkio ohar hauek.

* Filologoa. luismarizaldua@gmail.com. Eskerrak eman nahi dizkiegu Joseba Andoni Lakarra eta Patxi Salaberri irakasleei lan hau burutzeko emandako laguntzagatik.

¹ Lakarra Andrinuari (2015: 428) jarraikiz, /h/aren balio etimologikoa gogoan izateko idazten dugu horrela.

Iturri nagusia gaurdaino liburuetan, aldizkari zientifikoetan eta mapetan argitaratu den euskal toponimia da. Esan gabe doa Euskal Herri osoa aintzat hartzen dugunez gero, lanaren esparruaren azaleragatik, ezinezkoa zaigula *ol(h)a* entitate geografikoa osagaitzat duten toponimo guztiak hemen biltzea, eta zer esanik ez elementu hori duten toki-izenak banan-banan argitzen saiatzea; zabala izan dadin saiatu garen arren, lagina baliatu dugula alegia, zabala, baina, azken buruan, lagina.

2.1. Idatzizko lehen testigutzak 11. mendekoak dira. Ezagunenak besterik ez aipatzeko, Bizkaian *Olabeeçabar* / *Olhabeeçabar* toponimoa ageri da Eloorrioko *Uarria* (Etxebarriko San Agustin) monasterioaren 1013ko sorkuntza-agirian (cfr. *TAV*, 31-33 or.). Araban², berebat, *Hollarizu*, *Olhavarri*, *Mendi-olha*, *Harriolha* nahiz *Barolha* irakurtzen dira «Kukula Donemiliagako reja» deritzon 1025. urteko herri-zerrendan (cfr. *op. cit.*, 25-28 or.) eta San Juan de la Peñako bilduman Gipuzkoako (Altzoko) *Ollazabal* monasterioa ahotan hartzen da urte berean. Nafarroan erakuskari gehiago dago. Lehenik eta behin, Iratxeko izkribu batean aipatzen den Itza zendeko *Olaluçe* nabarmendu nahi dugu, 1024koa delako (Lakarra de Migel 1965: 5; cfr. Mitxelena 1969: 7), hau da, ezagutzen dugun zaharretarikoa delako. Olaibarren, bestalde, *Ollave* lekukotzen da 1027an (Libano 1999a: 618) eta *Holayz*³ 1046an (*villa de*; Lakarra de Migel 1957: 34; *FHV*: 321). Ildo beretik, *Ollaz* kausitu dugu Eguesibarren (1035; Ubieto 1960: 226; *FHV*, 321 or.) eta Irunberrin⁴ (1059, *vineas de*; Mitxelena 1969: 6). *Beola* jaso dugu, azkenik, 1090ean Leireko monasterioaren izkribu batean⁵ (Martín Duque 1983: 187). Iparraldeari bagagozkio, *Arreola* toponimoa da ezagutzen dugun ale bakarretarikoa (1068-1072, *terram que vocatur*; Raymond 1863: 21).

12. gizaldiko idazkietan ere badira mostrak eta, diogunaren lekuko, Gipuzkoan *Zamilola* eta *Saueria Olatze* aurkitu ditugu Aralarren (1141; ikus Zaldúa 2011: 304-316), *Olabarrieta* Oñatin (1149; Martínez Díez 1975: 208) eta *Ammunola*, *Eierala*, *Lastaola* zein *Macurssola* Urumeako Zilegimendietan (1178; Zaldúa 2011: 304-316). Nafarroa Garaian *Bagaola*, *Lapurdiola* eta *Çuaçola cubilare*-ak ditugu adibidez Leireko monasterioak 1110. urtean Erroibarren zeuzkan saraien zerrendan⁶ eta, hala berean, *Olaça Barrena* irakurtzen da Iratxeko agiri-bilduman (1198; Lakarra de Migel 1957: 38). Nafarroa Beherean Arrueta-Sarrikitako *Olfegi* (1125; Raymond 1863: 79; Goienetxe 2011: 553) zein Milafrangako *Arrabiola* (> *Errebiola*) etxaldeak aipa daitezke (1200; Goienetxe 2011: 519) eta Zuberoan *Paguola* herria (1178; Goienetxe 2011: 378). Antroponimiaren sailean ere badaude aztarnak, Bizkaiko *Pedro Rroiz d' Olea* (1138; Libano, 1999a: 620), Artaxoako *García de Oleta* (Jimeno Jurio 1968: 219) eta Iparraldeko *Wilelmi de Yvarola* zein *Sanz Gale de Yvarole* kasurako (1167; Raymond 1863: 153; Goienetxe 2011: 191).

13. mendeko lekukotasun gehiago dago. Zilegi bekigu Orreagako monasterioaren *bustaliça* zerrendetatik hartu ditugunekin hastea: *Orbeguiolace* (1213; Ostolaza 1978: 123) / *Orbeguiolatçe* (1263; *op. cit.*, 254; *Vinaoz*-en), *Çaquarrola*

² Ikus 2.2.1.§ (*Olhaerrea*).

³ *Ollainz* (1064; Martín Duque 1983: 110); Leireko bilduma da iturria.

⁴ *Ollaze* (1085; Santa Maria de, Zierbide 1976: 270; cfr. *FHV*, 321). San Juan de la Penako kartulariotik hartutakoa.

⁵ Lakarra de Migelek (1957: 32) aipatzen duen *Besolla* (1093) dateke.

⁶ Martín Duque (1983: 321).

(1253; *op. cit.*, 228; Garralda), *Bagaola* (1259; *op. cit.*, 244; Erroibar), *Nauarr [Olatçe]* (ibidem; Luzaide), *Assurola* (1284; *op. cit.*, 374; Senosiain [Olloibar]), *Baga Ola Iragorrich* (1284; Lakarra de Migel 1957: 44-45; Luzaide), *Çuazolla Beerecoa* (1284; Ostolaza 1978: 371; Luzaide), *Juarr Olla* (1284; ibidem; Luzaide), *Lapurdi Ola* (1284; ibidem; Garazbizkai), *Nayarr Olatze* (1284; ibidem; Luzaide), *Vaga Olla* (1284; ibidem; Luzaide), *Vrriz Olla* (1284; ibidem; Luzaide), *Bela ola* (1284; Ostolaza 1978: 372-373; Garazbizkai), *Aroz ola* (1284; ibidem; Aldude), *Erroy ola* (1284; ibidem; Aldude). Aurreko etsenpluez gainera, honako besteok ipin daitezke; Nafarroa: *Necola* (1249; Mitxelena 1969: 41; Ibargoiti), *Olatce ilun* (1253, Jimeno Jurio & Salaberri 1998: 155; Artaxoa), *Olaçe Arana* (1265; Lakarra de Migel 1957: 25; Ugar, Deierrri), *Olatz*⁷ (1268; Jimeno Jurio 1987: 298; Galar Zendea), *Holaçagutia* (1268; Felones 1982: 660), *Ola eueyna*⁸ (1256-1273, *bustaliza*; Lakarra de Migel 1957: 43; Sakana), *Sarassaco ola niquea* (1256-1273, *bustaliza*; ibidem; Dorrao, Ergoiena), *Olaga, Urbequeolatça* (1283; *op. cit.*, 39, Zirauki [Iratxe]). Bestetik, antroponimiaren sailean *Semeno de Oleta* (1205; Lakarra de Migel 1957: 49; Lizarra) nahiz *Miguel d'Ola* (1284; Ostolaza 1978: 370; Orrega) aipamenak topatu ditugu Nafarroan eta *Ramundi de Ibarola* (1245; Goienetxe 2011: 47; Makea) zein *Navarre d'Olhatsé*⁹ Lapurdin (1249; Goienetxe 2011: 25; Beskoitze).

Aurreneko testigutzei eskainitako azpiatal honekin bukatzeko, hara 14. gizaldiko adibide batzuk; Gipuzkoa: *Olano* (1346, *sel*; Aragón 2009: 132; Deba), *Urquiola* (1353, *sel*; *op. cit.*, 113; Albiztur-Beizama), *Leçaola* (1389, *termimo*; *op. cit.*, 132, Deba), *Arrola* (1389, *pieça llamada*¹⁰; ibidem); Nafarroa Beherea¹¹: *Loyola* (1364, *territoire*; Goienetxe 2011: 297; Donibane Garazi ondoan). Goiko horiek osatze aldera antroponimiaren arloko hauek erantsi nahi ditugu; Gipuzkoa: *Miguel de Necola* (1391; Mora 2005: 80; Zizurkil), *Yenego de Higola* (1391; *op. cit.*, 79), *Martin d' Irola* (1391; *op. cit.*, 57); Zuberoa: *Aremon Guilhem seigneur d'Olhayvie* (1308; Goienetxe 2011: 372; Arüe-Ithorrotze-Olhaibi); Nafarroa Beherea: *Guillelmus Arnaldi d' Irola* (1328; Goienetxe 2011: 133; Ainhize-Monjolose).

2.1.1. *Ola*-k erdietsiriko esparruaren azalpena Euskal Herriko sortaldeko ertzetik has daiteke, Lopez-Mugartzak (2008: 217) Erronkaribarko hainbat erakuskari biltzen dituelako eta Zuberoako testigutzarik ez delako falta; hain zuzen, Ottek (1994 [1981]: 67), *Eskantolha* zein *Sotoolatze* izenak jasotzen ditu Santa Grazin eta Lopez-Mugartzak (2008: 217) *Bagola*, *Gorostola*, *Hansola* zein *Kehola* zerrendatzen ditu Larrainen. *Ol(h)a*-k harrapaturiko lurraldea, ordea, Euskal Herritik haratago doa, Berari ibaiaz haraindi, behinola euskaraz hitz egiten zen beste alderdi batzuetaraino.

Darraigun Pirinioen hegoaldetik, Erronkaribarrekin muga egiten duen Ansotik. Lopez-Mugartzak (*op. cit.*, 217, 606) *Linzola* (*Leynsola*, 1551) topo-

⁷ *Olatz Nagusia* nahiz *Olatz-Zubitza* izenez ezagutu kontzejua da; *Olayz* (1350), *Olace* (1444), Jimeno Jurio (1987: 298). Ikus Salaberri (2011: 57).

⁸ 'Agotada, extenuada' (AV, 483). Adiera 'estalkia erorita duena' edo 'utzitakoa, berreraiki ez dena' ere izan daiteke gure ustez.

⁹ Egungo *Olhatzia* «kartiera».

¹⁰ «... en que estan las cuevas en el cual lugar esta situada la oya do está de morada Martín Yvaynez de Aycarria...».

¹¹ Nafarroa Garaian badaude *Ambola* (1312; Lakarra de Migel 1957: 23; Los Arcos) eta *Uguessola* (1312; ibidem; Arroitz) mostrak, baina ez dira gauza segurua.

nimoa biltzen du han eta, Aragoi Garaitik¹² nahiz Jakerritik atera gabe, hor dugu Bailon 970.-994. urteen artean aipatzen den *Bayetola* herria (Lacasta 1994: 189). Orobat, *Ariola* ardantzea agertzen da Binacuan (Santa Cruz de la Serósen) 1138an (*op. cit.*, 215 or.) eta *Olate* Cartiranan (*op. cit.*, 232 or.). *Olla* dugu, azkenik, Jabarellan (Irigoien, 1986: 220-221).

Hegoalderantz jaitsiz gero¹³, Irigoienen (ibidem) arabera, Huesca hiriburuaren inguruan (*Hoya de Huesca* delakoan), *Ola* toponimoa dugu Fañanásen (12. gizaldian), *Olibar de la Ola* Castilsabasen, *Camino de la Ola* Alcalá del Obispon, Monfloriten, Siétamo nahiz Tierzen eta *Tozal de la Olla* Casbasen zein Liesan.

Berebat, Sobrarben (Pirinioen inguru hurbilean) *Barranco de la Olla* dago, Fanlon hain zuzen (ibidem). Ribagorza Behereko sartaldeari bagagozkio, Bilboko irakasleak (ibidem) *Barranco de la Olla* zerrendatzen du Laspaulesen (Benabarren). Haatik, Martín de las Pueblasen (2003: 245) *ol(h)a*-ren lekukotasunik ez du jasotzen Benasquen¹⁴. Badira Ribagorza behereko toponimiari buruzko ikerketa gehiago, Rizosen (2005) doktorego tesia adibidez, baina, aurreko ikertzailearen ildo beretik, euskal toponimia gutxi dakar oso eta *ol(h)a*-ren arrastorik ez dago.

Pirinioen beste aldera begiraturaz gero, Bearnon ere badaude *-ol(h)a* bigarren osagaitzat duten toki-izenak; idatzizko iturrietan *-ol(l)e* eta *-ule*¹⁵ aldakiak gailentzen dira alderdi hartan. Honatx aurrenekoaren zenbait erakuskari: *Bagole* (Irigoien 1986: 189; Ustasutik gertu), *Hagolle* (ibidem; Eskiulatik gertu), *Lauriolle* (Irigoien 1995: 41; Laruns), *Bitole* (Lopez-Mugartza, 2008: 82, 606; Baretos), *Insole* (ibidem; Laskun). Bearnotik kanpo *ol(h)a*-ren aztarna gutxi ezagutzen dugu Pirinioen iparraldean. Landetan, Castets eta Magesq artean, dagoen *Arriole* (Irigoien 1986: 190) da bakarretariko bat.

Sartaldean, *ol(h)a*-ren lurraldea (Ebro ibaiatz haraindi) Euskal Herritik haratago doala esan dugu lehen; Miranda de Ebroke *Olhaerrea* (1025) da etsenplu bistakoa, baina ez bakarra, Errioxako eta Burgosko eremu batzuetan badaudelako *ol(h)a*-ren mostak toponimian. Zenbait aipatuko ditugu, adibide antzera (ikus 2.2.2§). Hasteko, hor dugu *Ollauri* toponimo nagusia (cfr. *Gorta[i]ri*, *Olagorta*) aurreneko aldiz Santo Domingo de la Calzadako kartularioan 12. gizaldian irakur daitekeena¹⁶ (*Gonzalvo de Olauri*, 1185. urtea, 66. zkia.; *Petro Garciez de Olhauri*, 1182. urtea, 54. zkia.). Izen ttipien arloan erreferentzia gehiago daude, damurik, aurreko argibideak bezain zaharrak ez badira ere; Fresnedako (Burgosko) *Olavidea* (1680; Merino Urrutia, 1962: 88) zein Ojacastroko (Errioxako) *Olarna* (1674; *op. cit.*, 28 or.) eta *Olabarria*-z ari gara (1751; *op. cit.*, 28 or.). Merino Urrutiak Burgosko eta Errioxako euskal toponimoekin paraturiko zerrendarekin jarraituz¹⁷, adibi-

¹² Gallego garaian *Arredola* arroila dago Secorúnen (Lacasta, 1994: 207) eta *Yéspola* herri-izena Sabiñanigo udalean (*op. cit.*, 203).

¹³ *Guartola* (cfr. *Kartola*) ere aipatzen du Irigoienek (ibid.) Loarren, baina zalantzakotzat dauka. Aragoi Garaitik kanpo, hegoalderago oraindik, *Val de las Ollas* lekukotzen du ikertzaile hark Fragan (ibid.).

¹⁴ Hango toponimian euskarak izandako balizko eragina berariaz aztertzen du. *-Ol*, *-ola*, *-uelo*, *-uala* aldakiak dituen latinetiko *-olu*, *-ola* txikigarri ihartuaz mintzo da eta *Bagüeñola*, *Maiguala* eta *Guardiola* adibideak dakartza (*op. cit.*, 249 or.). *-Ullo*, *-ulla* txikigarria ere aipatzen du (< lat. *-oculu*, *-ucula*), aurrekoa bezain emankorra ez bada ere (*Cogullo*, *Cogulla*; *op. cit.*, 240 or.).

¹⁵ *-Ule*-renak 2.2. azpiatalean biltzen ditugu.

¹⁶ Euskaltzaindia (2006: 863).

¹⁷ Atentzioa ematen du *-ola* bigarren osagaitzat duen izen kopuruak.

deok ere gardenak dirudite: *Aizola* / *Isola* (*op. cit.*, 88 or.; Fresneda, Burgos), *Bastola* (*op. cit.*, 88 or.; Fresneda), *Erizola* (*op. cit.*, 38 or.; Valgañon, Errioxa). Aurreko horiekin batera, ez dira gutxi *llll* grafema dutenak, *Artollas* (*op. cit.*, 25 or.; Ojacastro) zein *Estonzolla* (*op. cit.*, 32 or.; Ezkarai) kasurako¹⁸. Sail berekoa dirudi Villanueva de Camerosko (Errioxako) *Ollano* mendiak ere (*op. cit.*, 83 or.).

2.2. Kukula Donemiliagako monasterio errioxarrari 1025. urtean burdinazko nabarrak ordainetan ematen zizkioten Arabako herrien zerrendan *-ulha* / *-ulla* amaiera duten bi izen daude, *Zuhazulha* eta *Uhulla*¹⁹.

Badira toponimo horien Erdi Aroko lekukotza gehiago. Arabako onomastika ezagutzeko oinarritzko iturri den Lopez de Gereñuk (1989: 659), esaterako, *Çuaçula* (1257) aipamena biltzen du *Zuazola* herriari dagokion atalean²⁰ eta, hala berean, *Huhulla* (1060), *Uhula* (1258) zein *Yula* (1286) testigutzak dakartza *Ula*-ri eskainitako pasarteetan (*op. cit.*: 882, 654). Ildo beretik, Mitxelenak (*TAV*, 29 or.) *Uula* (1257) aldakia jasotzen du. Baina begira diezaiegun astiroago berri horiei.

Datari erreparatuz gero, 1060. urteko lekukotasuna San Juan de la Peñako kartulario edo liburu gotikotik hartua dateke. Arabako zenbait aitoren semek –sortzaileetariko bat izan zen Nuño zendu ondoren– *Huulla* monasterioa San Juan de la Peñari eman ziotela jasotzen duen agirian dago, 16. orrialdearen aurkian zehazkiro²¹.

Izatez, *Huhulla* aldakiaren estreinako agerraldia 1085ekoa da. San Juan de la Peñako kartulario edo liburu gotikoan dago hau ere (53. orr., bin.), monasterioak, Antso V.a Ramirezen agintaldian, Arabako zenbait elizen eskubideak bereganatzen zituela frogatzeko idatzitako dokumentuan hain justu. Honen berri Llorentek (1806-1808-III: 442) eman zuen 19. gizaldian aurreneko aldiz eta harrez gero hainbat ikertzailek erabili du (ikus Libano 1999b: 56).

Mitxelenak *Textos Arcáicos Vascos*-en dakarren 1257ko *Uula*-k, azkenik, Cahahorrako gotzaina izan zen Aznarren (eta Gil kardenalaren) zergapeko parrokien zerrendatik hartua dirudi²², *Çuaçula*-rekin batera (ikus Rodríguez de Lama 1989b: 217).

Ondorioz, *-ulha* / *-ulla* duten 1025eko *Zuhazulha* eta *Uhulla* erratuak direla pentsatzeko arrazoirik ez dago, Erdi Aroko toponimian bukaera hori ugaria izan ez arren eta, horren lekuko, Leireko monasterioak 1110. urtean Erroibarren zituen saroiak (*cubilares* direlako) artean konparaziora *Çuaçola* irakur daitekeen arren (Martín Duque (1983: 321), ikusten denez, giblean (albokariaren aurretik) bokal erdikoa duena, eta ez itxia.

2.2.1. Asko ez izanagatik, badira amaieran nahiz hasieran *ul(h)a* osagaia duten toponimo gehiago²³; zoritxarrez, erakusgarri gehienak Aro Modernokoak dira. Salbuespentzat Orhi (Larraine) aldeko *Betzula* leku-izenaren

¹⁸ Cfr. Zorrollaiza (Arregi, 1958: 100; Ezkarai).

¹⁹ Biak ala biak *Barrandiz* merindadeari dagokion atalean aipatzen dira, bestela esan, Agurain inguruko toki-izenak dira.

²⁰ *Çoaçola* (1537), ibidem.

²¹ Jatorrizko testuari arreta pixka bat opa diona konturatuko da *Hu ulla* ipintzen duela egiazki. Jatorrizko idazkuna <<http://zaguan.unizar.es/record/717> web gunean ikus daiteke>. Cfr. Ubieto (1963: 191-192), Libano (1999b: 64) zein Viruete (2013: 518).

²² Mikel Gorrotxategiri zor diogun hari-muturra.

²³ Mitxelenak (1987 [1976]: 67) dioenaren arabera, Kukula Donemiliagako bilduman ageri den *Gumenzula*-ren (945. urtea) euskal itxura ispiatze edo begitazioa izan daiteke; horregatik ez dugu aintzat hartu hemen.

11. eta 12. mendeetako zenbait agerraldi erakuts daitezke²⁴: *Uizulla Maiore* (1072), *Uizulla Minore* (1072); *Bezulla Maiore* (1115), *Bezulla Minore* (1120). Agerian ipini nahi dugu, hemen ere, *Zuhazulha / Çuaçola*-ren kasuan gertatu moduan, txistukari ondoren azaltzen dela *-ulla*. Albokariaren grafema *lll* izatea ere adierazgarria da (cfr. *Uhulla*, 1025). Erreferentzia horiek *ulla*-k Erdi Aro Berantiarraren hasmentan harrapaturiko esparrua Arabatik Nafarroako sortalderaino zabaltzen zela erakusten dute, beraz²⁵.

Arabara itzuliz, Lopez de Gereñuk (1989: 476) *Ulagaña* (1778) zein *Ulagain* (1873) izenak jasotzen ditu Agurainen, eta Barrongo *Ulabe* (1694) nahiz Sarriko *Ulaga* ere aipatzen ditu²⁶. Sartaldetik atera gabe, baina oraingoan Bizkaiari kasu eginez, Kerexetak (1992: 195) argitaraturiko fogerazio edo suzerrendan *Irula* izeneko bi baserri ditugu adibidez Mundakan 1704. urtean²⁷.

Probintziari erreparatuz gero, Ormaetxeak (1996: 420, 112) biltzen duenez, Arrasaten *Asuela* (*Asuola* 1429, 1475; *Azuela* 1778, 1945; Zaldibar auzoa) zein *Asula*²⁸ toponimoak daude (*Asula* 1480; *Azula* 1480, 1583, 1778, 1945; *Asuola*, 1691; Garagartza auzoa). Badira *ula*-ren testigutza gehiago Gipuzkoan²⁹; 1857ko izendegian³⁰, konparaziora, *Asula* baserria ageri da Elgetan (121 or.).

Nafarroako Toponimia eta Mapagintza bilduman³¹ ere (*NTEM*) bukaeran *-ula* duten zenbait toponimo irakurtzen dira. Saldiasen (*NTEM-LVI*: 203), esate baterako, Otsagabiko *Betzula*-ren eite berekoa den *Bizula* kausitu dugu³², baina oraingo honetan aipamenak ez dira zaharrak (*Bizul* 1699; *Vizul*, 1716; 1725; *Vizula*; 1894; *Bizula*, 1916). Era berean, Larraunen (Al-datzen) *Urdula* (1893; (*NTEM-XLV*: 50, 131) toki-izena dago eta Desojon (*NTEM-XXI*: 89) *Izarrula* azaltzen da (*Yzarrula*, 1702; *Izarrula*, 1703; *Yzarrrola*, 1706; *Hizarrula*, 1707; *Izarrula*, 1883; *Izarrola*, 1894). Bukatzeko, diogun Altsasun *Ula*- amaieran izan ordez- hasieran duen *Ulaiar* dagoela bilduta (*Ulaiar*, 1700, 1782; *Ulayar*, 1701; *Olaya*, *Olayar*, *Ulayar*, 1893; *NTEM-IX*: 59). Aurreko adibideak erakuskari batzuk baizik ez dira, sail luzeagoa ekar daitekeelako.

²⁴ Lakarra de Migel (1957: 33); cfr. Martín Duque (1983: 146). Datu interesgarria dago mendi aldeko izenon harira, alegia, biak *cubilare*-ak (sarioiak) zirela: « ... *in loco qui nominatur Bezulla Maiore, duos cubilares*» (1115; Martín Duque, 1983: 348).

²⁵ Iratxeko monasterioren agiri-bilduman agertzen den *Ullato* toponimoa ere *ul(h)a* osagaia du tenen sailekoa izan daiteke, agian. Kokapen ezezaguna du, baina 10., 11. eta 12. gizaldietako erakuskariak ditu (958, *vineam*; 1093, *termino*; 1120, *locum*; Lakarra de Migel, 1965: 3, 93, 125). Hain zuzen, itxura batean, osaketa *Ulla* + *-to* (atzizki txikigarria) dateke (cfr. *Etxeto*); zoritxarrez, etimo hori zuzena dela ezin ziurta genezake.

²⁶ Eusko Jaurlaritzaren EAeko toponimia datu-basearen Arabako atalean (www.euskara.euskadi.net.) *Azula* izeneko aurkintzak irakur daitezke Aiaran, Okondon eta Laudion.

²⁷ *Arxula* (Nabarniz), *Mesula* (Lemoiz, Plentzia), *Zaula* (Gueñes), *Amulategi* (Markina-Xemein) eta *Akulategi* (Bermeo) toki-izenak aurkitu ditugu lurralde hartako Aldundiaren datutegian (www.bizkaia.net.). Alabaina, azken bost adibideen idatzizko erreferentziarik ez dagoenez, izen horietan benetan zer dugun ezin jakin.

²⁸ Cfr. Aiara, Okondo eta Laudioko *Azula*.

²⁹ Bi hitz *Ulazia* deituraz. Mitxelena (*AV*, 303), *-ia* bukaerari dagokion sarreran, *-(t)zia* formaz mintzo da, eta *Ullacia* darabil adibide moduan, baina ez du ezer adierazten aurreneko zatiaz, *Ula*-z alegia. Zilegi bekigu azpimarratzea Berastegin *Bulaçia* etxea aipatzen dela 1548. urtean (Lema *et al.* 2000: 339, 340; egun *Bulatzi* esaten zaio) eta, horrenbestez, ez dagoela erabat garbi eskuen artean zer dugun.

³⁰ *Nomenclator de la Provinvia de Guipúzcoa*, Gipuzkoako Foru Aldundia.

³¹ Web gunea du: <http://toponimianavarra.tracasa.es>.

³² Cfr. Abaltzisketako *Veçulohouia* (1409) eta *Beçulogarate* (1409) sarioiak.

2.2.2. Esan dugu lehen Pirinioen bestaldean (Biarno aldean) badaudela *-ule* duten toponimoak. Aski bitez diogunaren etsenplutako³³ *Orriule* (Coromines, 1972: 305; Donapaleutik gertu; okz. *Aurriula*), *Bagoule* (Lopez-Mugartza, 2008: 606; Baretos), *Biscarroules* (ibidem; Baretos) nahiz *Gouetsoule* (ibidem; Urdoze eta Aspe). *Orriule*-ren harira, nabarmen dezagun Corominesek (1972: 305) *O(r)riure* (1385, 1399), *Orriula* (1544) zein *Orriola* (1618) formak biltzen dituela eta, dakartzan datu horiek ikusirik, zaila dela denboraren buruan bilakabidea egiazki zein izan den zehaztea.

Euskal eremuko beste muturrean ere, Errioxan alegia, badira amaieran *-ul(l)a* daukaten toki-izenak. Batzuetan, *-ul(l)a* dagoela bistakoa dirudi, euskal jatorriko toponimo gardenak ematen dute, tamalez, erreferentzia zaharrik ez badago ere³⁴; gehienetan *llll* dago, eta ez *lll*, bokalen artean: *Azarrulla* (Merino Urrutia 1962: 30, 64-65 or.; Ezkarai), *Macurulla* (*op. cit.*, 33 or.; Ezkarai), *Unzulla*, (*op. cit.*, 35 or.; Ezkarai), *Zabarrula*³⁵ (*op. cit.*, 24 or.; Ojastro).

2.2.3. 1949ko «Ola en la topografía vasca» artikuluan Giesek ez du hitzik esaten *-ul(h)a* formari buruz. Mitxelenak, *Apellidos Vascos*-en (484), *Zuhazulha* (mod. *Zuazola*) *-ol(h)a* duten toponimoen artean iruzkintzen du eta, bide beretik, *Fonética Histórica Vasca*-n (54 or.), *o > u* hersketaz ari delarik, Biarnoko *Eskiula* herri-izen euskaldunaren amaiera (*Esquiula*, *Squiule*, 1542; *Esquiulle*, 1548) *-ol(h)a*-rekin lotzen du; dakartzan aipamenak 16. gizaldikoak dira horratik³⁶, eta ez du aldaketaren idatzizko erakusgarririk baliatzen. Azken buruan, *-ul(h)a < -ol(h)a* etorkiaren alde egiten du.

Corominesek (1972: 305) ere, Mitxelenari jarraikiz, *-ol(h)a*-ren aldagaitzat dauka *-ul(h)a*. Ikertzaile kataluniarraren irudiko, *-ol(h)a* postonikoak *-ul(h)a* eman du gaskoiz aurretik bokala dagoenean; aitzinean dardarkaria dagoenean, berriz, bokal atonoa erabat erori bide da (*Ibarla < Ibarrola*).

Bi maisuen azalpenek *Zuhazulha* eta *Uhulla* leku-izenen bukaeraren nondik norakoa ez dute guztiz argitzen. Honatx iritzi horren sostengutzat dakartzagun arrazoiak. Aurrenik, biak ala biak amaieran *-olha* duen izen baten ondoan ageri dira 1025eko testuan (*Harriolha*-ren alboan). Bigarrenik, 11. gizaldiko izkribuan bigarren osagaitzat *-olha* duten izenak ez dira *-ulha / -ulla* dutenak baino askoz gehiago³⁷ (*Mendiolha*, *Harriolha* eta *Barolha*). Hirugarrenik, bi toponimoen aurreneko osagaiak kontsonantez amaitzen dira, eta ez bokalez³⁸. Azkenik, *Zuhazulha / Zuazola*-ren kasuan *-ulha* duen aldakia *-ol(h)a* duena baino lehenago dokumentatzen da.

Leireko monasterioak 1110. urtean Erroibarren zeuzkan jabetzen zerrendan *Çuaçola* sarria dagoela ikusirik³⁹, argi dagoena da euskal eremu guztian aldi eta alde oro gauzak e zirela beti batekoak izan, garai bertsuan (1025-1110), testuinguru foniko berean, alderdi batean eta bestean azaltzen diren formak ez datozelako bat (*Zuhazulha* vs. *Çuaçola*). Hain zuzen, ez da erraz azaltzea zergatik ez den hersketarik egon osaketa bera duten kasu guztietan, hots, zer-

³³ Baretosko *Larrachoula / Larraouchoula* ere sail berekoa dateke (Lopez-Mugartza, 2008: 606).

³⁴ Ojastroko *Mantulla* (1481; Merino Urrutia, 1962: 28) eta *Alusculla* (1487; *op. cit.*, 25 or.) zalantzakotzat dauzkagu.

³⁵ *Zabarrola* idazten du ondoan Merino Urrutiak.

³⁶ Darabilen iturria Raymonden (1863) *Dictionnaire topographique Béarn-Pays Basque* da.

³⁷ *Ula*- lehen osagaitzat duen toponimorik ez dago 1025eko «rejan».

³⁸ Ohar bedi pasarte (eta barruti) berean aipatzen den *Harriolha*-k, *i* bokalaz amaitzen den lehen osagaia izanagatik (*harri*), ez duela *-ula* forma bigarren tokian.

³⁹ 1284. Urtean (Orreagako monasterioaren *bustaliza* zerrendan) ere aipatzen da (*cf.* TAV, 37 or.).

gatik dauden *Zuazulha* (1025, Araba) / *Çuhaz Olla Beerecoa* (1284, Garazbizkai) nahiz *Uizulla* (1072, Larraine) / *Vrriz olla* (1284, Garazbizkai) bikoak.

Uhulla-ren kariatara, batetik, gogora dezagun, Igartuak (2006: 524-528) nabarmentzen duen bezala, konposizioan, **(h)ur* izenaren elkartu arkaikoe-tan, bigarren osagaia /*h/* kontsonantearekin hasten bazen, dardarkaria erori egin zitekeela. Bestetik, *(h)ur*- duten elkartuetan hasperenketa bikoitza zuten hitzetan burutu zen disimilazioa dukegu⁴⁰ (aurreneko /*h/* ezabatu dateke). Ondorioz, *Uhulla*-ren kasuan daitekeena da bilakabidea **Hur-huLa* > *Huhulla* > *U(h)ul(l)a* izatea⁴¹.

2.2.4. *Ul(h)a* formaren esparrua zabala da (Arabatik Nafarroa Behere-raino hedatzen da), baina banaketa ez da beti batekoa, Gipuzkoan *ul(h)a*-ren erakusgarriak urri direlako eta, halaber, Aragoi aldean alerik kausitu ez dugu-lako. Ildo beretik, *ul(h)a* baizik azaltzen ez den lurralderik ez dago.

Forma beregainak direla pentsatzeko argudiorik ez dago, baina *ul(h)a* alde eta aldi oro *ol(h)a*-ren oinordea dela uste izatera garamatzen daturik ez dugu kausitu tradizio idatzian; bien lekukotza zaharrenak garaikideak dira. Biek ala biek esanahi ezberdina dutela pentsatzeko arrazoirik ere ez da ikusten. Argi dagoena da *ol(h)a* naroagoa dela eta zabalduagoa dagoela.

Ol(h)a / *ul(h)a* bikoaren nondik norakoa ulertze aldera *amon* / *amun* ahaidego-izenari erreparatzea lagungarri gerta daitekeelakoan gaude (*ama* + *on*; cfr. *aiton*). Mitxelena (*FHV*, 53-55 or.) /*nl* aurrean gertatzen den *o* > *u* hersketaz mintzo da⁴² (*[h]on* > *hun*), baina, agerikoa da *amun* / *amon* izenaren kasuan bederen bokal itxia duen aldaera ez dela berrikuntza, forma hori delako izkribu zaharretan ageri dena⁴³, *Amunna Maura* (1052-1054) lekuko⁴⁴. Gainera, /*ul* duen estreinako aipamen hori ez da Pirinioetako mugaz haraindikoa, Hegoaldekoa baizik. Hizkuntzaren hondo zaharreko hitz horrekin gertaturikoa ikusirik, galde daiteke behinola albokari aitzinean ere *u* eta *o* bokalak nahasteko joera ez ote zegoen⁴⁵. Esan gabe doa alegiazko neutralizazio horrek *-ul(h)a* guztien jatorria ez duela azaltzen (kasu batzuetan *ol(h)a* > *ul(h)a* urratsa egon delako), baina *-ul(h)a* -*ol(h)a*-ren oinordea delako hipotesiak hainbat adibide ulertarazteko zergatik balio ez duen argituko luke.

3. ESANAHIA

3.2.1. Mitxelenak (*AV*, 483) garbi diosku: *ol(h)a*-k erronkarieraz (*ōla*) zein zubereraz (*ólha*) ‘cabaña’ esan nahi du, eta, menturaz, adiera hori dateke jatorrizkoa euskal eremu osoan. Norbaitek ikus ez badeza, Bidankozeko Mariano Mendigatxaren 1904. urteko argibide hau eskainiko diogu (Irigoién 1957: 136): «Ganzta egitenda onletan; onla da, cabaña, eta ssassgu urteoro

⁴⁰ Cfr. *FHV*, 215-216 or.

⁴¹ Cfr. Donostiako *Per Arnalt d' Uhua* (1292; Martínez Díz *et al.* 1991: 85).

⁴² Aldaketa hori euskalki gehienetan eman da, indar gehiena Zubereraz izan arren; cfr. Camino (2011: 128-129). Bidenabar, gogora dezagun Erromatarren garaiko onomastika akitaniarrean *Narbonsus* (Montsérié; cfr. *Haron-*) izena dugula esaterako, *Naru(ns)eni* (Nafarroa) nahiz *Narhun-gesi*-rekin (gen. Lerga) aldera daitekeena (Gorrotxategi, 1984: 361).

⁴³ Ikus Artzamendi (1985: 102).

⁴⁴ Rodríguez de Lama (1976a: 49); cfr. *Amunola*, 1178.

⁴⁵ Mitxelenak (1969: 13) dioenez, silaba amaieran *or* / *ur* neutralizatze joera egon da euskaraz.

egitendeina⁴⁶; cabaña, gantzaren egiteko, eta artzayen erretiroarentako; eta ssassguia, ardien bilgunia, ssasstako, edo irauskitako, edo eresstako, guero eznia biltandei olaberratarara».

Arrunt ugariak ez izanagatik, badira abeltzaintzarako etxolen berriak Erdi Aro Berantiarreko iturri idatzietan: «Cabanna de oueias que solia ser cerca de Çumaya» (1391, *sel*; Aragón 2009: 134); «[Ordizia y sus vecindades] *libremente puedan poner sus ganados menudos y bestias faziendo cavanos y setos [...] fuera de los seles...*» (1409; Aralar⁴⁷); «Que no se corte arboles en los seles de Ylurdan e Adiestayn para cabannas ni se pongan cabannas fuera de los seles [...] por cabsa de la tala que fazen [...] para faser tabla de cabannas en que se acojen baquerizos...» (1483; Lema *et al.* 2002: 224-225; Zestoa). Ikusten denez, Erdi Aroan etxolen teilatuak oholekin egiten zituzten batzuetan (*cf.* Moraza, 2010: 65-66) eta, ildo horretan, azpimarra dezagun 19. gizaldiaren amaieran egurrezko estalkia zuten *choza de tabla* direlakoak eraikitzen zituztela artean zenbait tokitan (*ibidem*).

Aralarko abeltzainen bizileku zaharrak arkeologiaren eskutik ikertu dituzten adituek bi etxola molde finkatu dituzte: batetik, eite lauki luzea zein harrizko zola dutenak (erromatar garaikoak⁴⁸; Mujika *et al.* 2013) eta, bestetik, arrautza tankera eta lur, buztin zein hartxintzarrezko hondo tumularra dutenak (Moraza & Mujika 2005). Azken horiek denbora luzez erabili zituzten (7. gizalditik 18.era arte), baina gehienak lau gizalditan eraikiak dira, 9.aren amaieratik 13.aren bukaera artean; 15.-16. gizalditik aurrera nabarmen bakandu ziren (19.ean aleren bat eraiki zuten arren). Antza denez, negu sasoiaren bertan behera uzten zituzten, hurrengo udaberrian berreraikiz. Tuparekin, garoarekin nahiz adarrekin egindako teilatua bide zuten elien gobernuarekin lot daitezke. Hain zuzen, tumulu eiteko etxola-hondo zaharrenetan aurkituriko fauna-aztarnen artean behikia gailentzen da, eta berrienetan, osteria, ardikia. 10.-13. gizaldien artean ikusten den egituron hazkundera Europa osoan agituriko gizartearen suspertze eta biztanleriaren ugaltzearekin dagoke lotua (ikus Moraza eta Mujika, 2005: 99-108).

Lakarra Andrinuak (2012: 57) –mailegu gaskoia dela berretsiz– *hoelhà*-rekin (fr. ‘feuillage, les feuilles’, ‘feuiller, placer, poser des feuilles’) lotzen du *ol(h)a*. Arratzuko irakasle eta euskaltzainaren proposamenaren muin-muinean, beraz, latineko *folium* izena dago (‘hostoa’; plural neutroa *folia*; kat. *fulla*; gal. *folia*; okzit. *fuèlha*; port. *folha*; esp. *hoja*), zubererako *holla*-ren sorburua alegia.

⁴⁶ Oroit bedi, berebat, Jakue Belakoak *Olha eguitea* esamoldea darabilela 1660. urte aldera, (FLN1 [230] 325). Belakoa (1585-1667) magistratua izan zen Zuberoan eta 1520an gaskoiz karrikaratu zen *Coutume Du Pays De Soule* (Zuberoako ohitura edo foru bilduma) frantsesera itzuli eta iruzkindu zuen.

⁴⁷ Ordiziako Udal Artxiboa. Zeinadura: *Unión de Aralar y Enirio*, 1 lib. 3 esp. «Acuerdo por el que la villa de Ordizia, las colaciones de Amezketa y Abaltzisketa y Oier de Amezketa (Señor de Lazkano) se reparten los seles y pastos de Aralar».

⁴⁸ *Marcus Terentius Varro* idazle, politikari eta militar erromatarrek Kristo aurreko 37. urtean idatzirik *Rerum rusticarum libri III* lanean dio: [ardiez] «Hay que procurar que los rediles y establos de éstas últimas estén limpios, con mayor diligencia que en el caso de las comunes. Por ello se colocan capas de piedra para que no se rebalse la orina en ninguna parte del establo», (Cubero, 2010: 160); [behiez] «Que los lactantes no duerman con las madres pues son pisoteados [...] Conviene que sean llevados a las madres por la mañana y cuando vuelvan del pastizal. También en estos establos, como en casi todos, hay que echar una capa de piedras o algo semejante para que las pezuñas no se pudran», (*op. cit.*, 177).

Azpimarra dezagun azken forma hori (*hólla*, ‘orria, hostoa’) behin baino gehiagotan aipatzen duela Mitxelenak (*FHV*, 219 or.) eta, besteak beste, *Othoitze eta cantica espiritualac Cubero herrico* (1734) liburuan zein Larrasketen (1939) hiztegian irakur daitekeela. Erreterriako maisuaren iritziz (*op. cit.*, 265), gaskoitik berriki sartua da euskaran, Agirre Sarasolak (2001: 719, 766) zehazten duenez, biarneseko *hoelhe* sorburutik (‘feuille’) hain zuzen.

Gaskoiko *hoelhe*-k eta zubererako *holla*-k ‘hosto(ak), ‘orria, hostotza’, esanahia duten arren, hots, Iberiar Penintsulako eta Frantziako hegoaldeko hizkuntza erromanikoetan bezala, biek jatorriz hitzak latinez zuen eremu berean badiraute ere, hirugarrenak, *ol(h)a*-k alegia, noizbait adiera hori izan duela frogatzeko dago, behinola abeltzaintzarako erabilitako egonlekuak, oholekin eta adarrekin ez eze, hostoekin estaltzen zituztela pentsa daitekeen arren. Hain justu, Lakarra Andrinuak ‘orritzatua’, ‘orritz betea, hornitua edo gordea’ partizipiotik aterako luke *ol(h)a*⁴⁹. Hipotesi horren (metonimiaren) sostengutzat (Lakarra Andrinua 2015: 430) gaskoizko hitzaren ahaide batez A. Rey-ren *Dictionnaire historique de la langue française* delakoan irakur daitekeen datua darabil (s.v. *feuille*, 2. zutabearen hasieran): «...ancien français foillie “cabane de feuillages”».

3.2.2. Mitxelenak (*AV*, 483) eta Irigoienek (1990: 173) gaztelaniako *sel*-en (eusk. *saroi*-ren) sinonimotzat daukate *ol(h)a*, baina saroiak, *stricto sensu*, beste zerbait dira (ikus Zaldúa 2015). Nolanahi ere den, ez da harritzeko *ol(h)a* eta *saroi* nahastea; begira, bestela, 1412-1477ko Debako ordenantzetan irakur daitekeen pasarte honi (Lema *et al.* 2002: 190; *cf.* Aragon, 2009: 111):

«Otroisi, que los baquerizos que estuvieren en nuestra jurisdicción a guardar vacas que puedan cortar de las ramas de los robres cada uno d’ellos en el sel donde estuviere con las vacas para su lenna e para ostoa e para çurmaya para las vacas del dicho sel adonde estuviere, [...] pero que puedan cortar en el dicho exido comunes robres para tabla e madera tanta quanta la dicha ola oviere cumplimiento e non más, so la dicha pena⁵⁰».

Ol(h)en eta saroiaren arteko hartu-emanaz ari garelarik, hitz batzuk esan nahi ditugu bi entitate geografiko horiek osagaitzat dituen *Olasaroi* elkartuari buruz. Toponimia arloan, Probintzian (Aralarren) kausitu dugu estreina-koz⁵¹, 19. gizaldian kausitu ere⁵²: *Olazaro* (1885, Zaldibia⁵³), *Olazao* (1892, *sel*; Moraza, 2010: 77), *Olasoo* (1940; Zaldúa 2012: 311), *Ola sao* (1972; Zaldúa 2014: 180), *Olasoro* (*Olaso-Olasao*) (Elosegi 1972: 161). Onomastikaz landara, OEHn adierazten denez, *Olha-sarook* (fr. ‘les alentours des cavanés’) eta *Ola-sari*⁵⁴ (zub.) (fr. ‘pacage près de la cabane du berger’) terminoak irakur daitezke hurrenez hurren Harrieten 19. eta Lhanderen 20. gizaldiko hiztegie-

⁴⁹ Beti ere hormen gainean doan «teilatuari» dagokiolarik. Komunikazio pertsonala.

⁵⁰ «Fragmento de las ordenanzas municipales de la villa de Deva (Monreal de Deva), correspondientes a los capítulos 48 al 120, que regulan algunos aspectos de la vida administrativa, social y económica de la villa». Azpimarra gurea da.

⁵¹ Mendebaldean, espero izatekoa zenez, *Olagorta* baizik ez da azaltzen. Hain zuzen, izen hori duten zenbait baserri daude zerrendatuta *fógerazioetan*: 1704an Ean (Natxitua) (Kerexeta 1992: 208), Ibarrangelun (*op. cit.*, 147), Gautegiz Arteagan (*op. cit.*: 137) zein Gamiz-Fikan (2) (*op. cit.*, 131) eta 1796an Berangon (*Olagorta la zaguera*; *op. cit.*, 523).

⁵² 1410eko *Gorostiaga el de Yuso* edo *Gorostiaga el de suso* saroiaren alonimoa da seguruenera.

⁵³ Zaldibiako Udal Artxiboa. Zeinadura: C sek. 4 neg. 2 lib. 6 esp. Lazkaoko jaunaren hamalau saroiaren bereizketa.

⁵⁴ *Cf.* *Sari* ‘Pâturages autour de la cabane [s’emploi au plur.]’; Lhande (1926-1938).

tan. Sail berekoak dirudite Herri Hizkeren Atlasean (Euskaltzaindia, 2010: 279) bildutako *Olhasae*⁵⁵ (Urrüstoi) eta *Olhasai* formek (Altzürükü, Barkoxe, Sohüta, Santa Grazi, Urdiñarbe), ‘majadal’ (esp.) / ‘parcours, pasture’ (fr.) adiera dutenak. Espezifikoki bihurtu den izen generiko baten aurrean gaudeke, horrenbestez. Mugakizuna *-saroi* da eta mugatzailea, berriz, *ol(h)a-*, alegia, izen sintagmaren elementu nagusia (aurreneko zatiak zehazten duena) *saroi* da eta mugakizuna bereizten duen osagaia, berriz, darabilgun aztergaia. Ezin da jakin, horratik, mugatzaileak adierazten duen tasun bereizlearen izaera zehatza: ‘urte osoan erabilitako *ol(h)a* dagoen saroi?’, ‘*ol(h)a* duen saroi?’ Ildo horretan, gogora dezagun Aralarren (beste alderdi batzuetan bezalaxe) ohi-tura etxolak saroiaren barruan bakarrik eraikitzea izan dela (Moraza 2010: 63). Are gehiago, 1514an, Oiartzunen –hausterretzarik ez zegoelako– saroi asko unaiek eraikitako etxolak (edo zuhaitzak) erdigunetzat hartuz neurtu zituzten, behin baino gehiagotan haiak tokiz aldatzen (eta mugarririk zuhaitzak mozten) zituztela jakinagatik (Aragón, 2009: 108). Guztiarekin, argi dagoena da *olasaroi* ez dela forma pleonastikoa eta, neurri horretan, bi osagaiak esanahiaren aldetik beregainak direla erakusten duela.

3.2.3. Orreagako monasterioak 1284an Garazbizkain zeuzkan *bustaliza* edo saroiaren zerrendan⁵⁶ laurogeita bost izen ttipi irakur daitezke (Ostolaza, 1978: 370-371), eta horietatik seik *ol(h)a* dute bigarren osagaitako; beste batek *olatze* eratorri atzizkiduna du: *Baga Ola*, *Juarr Olla*, *Lapurdi Ola*⁵⁷, *Vaga Olla*, *Vrriz Olla*, *Çuazolla Beerecoa*; *Navarr Olatze*. Erreferentzia gisa, derragun *-eta* berrekailua duten hamaika toponimo daudela guztira testuan.

Bada urte bereko beste idazki bat, monasterioak Garazbizkain eta Alduden (Kintoan) zeuzkan *bustaliza* edo saroiaren berri ematen duena (*op. cit.*, 372-373); ehun eta hogeita lau ale zenba daitezke, eta bost dira oraingo honetan *ol(h)a* duten toponimoak: *Aroz Ola* (Aldude), *Bela Ola Echassaguhecoa* (Garazbizkai), *Erroy Ola* (Aldude), *Lapurdi Ola* (Luzaide), *Olauerrieta* (Garazbizkai). Ohar bedi azken etsenpluan *ol(h)a* lehen osagaia dela, eta ez bigarrena. Izkribu horretan *-eta* atzizkia duten toki-izenak hamabost dira orotara.

Ziortzako monasterioak Ziortza-Bolibar eta Munitibar aldean 1388an zituena gorten (saroiaren) zerrendan ehun eta hamar izen azaltzen dira (Irigoién 1975: 86-88); hamazortzik *ol(h)a* dute: *Olaaran*, *Asola*, *Çapola*, *Axola*, *Holabarriaga*, *Garramjola*, *Hegurrolaçaarra*, *Arexola*, *Açaloleaga*, *Holayariaga*, *Barbariola*, *Olauarri angioscoa*, *Ussaquiola*, *Alçola*, *Yuarrola*, *Aldaola*, *Horrola* (2); hala berean, hiru alek *olatze* daukate bigarren tokian (*Basterrolaç*, *Herretolaç*, *Ybarrolaç*). Zazpi toponimok, bestalde, *-eta* dute amaieran.

Aralarko 15. gizaldiko bi zerrendetan (1410ekoan⁵⁸ eta 1452koan⁵⁹) laurogeita hamalau bat saroi-izen konta daitezke. *Ol(h)a* zortzi toponimotan ageri da eta *olatze* bostetan: *Arpelo* (1452), *Arrola el de Yuso* (1410), *Arrola el de suso* (1410), *Loyola saroea* (1452), *Olauerrieta* (1410), *Olaçabal saroea* (1410), *Otaola*

⁵⁵ «*Olhalte*: eremua handiagoa da *olhasai* baino, ez dira gauza bera».

⁵⁶ Saroiaren dauden egiturak etxolak (eta ez burdinolak) izateko arriskua gutxitzearen erabilerako ditugu zerrenda hauek.

⁵⁷ Hori izan ezik, gainerakoak Luzaiden zeuden.

⁵⁸ Ordiziako Udal Artxiboa. Zeinadura: *Unión de Aralar y Enirio*, 1 lib., 3 esp. «Sentencia arbitral sobre los seles de Aralar y Enirio pronunciada por los apoderados de las cuatro partes».

⁵⁹ Ordiziako Udal Artxiboa. Zeinadura: *Unión de Aralar y Enirio*, 1 lib., 5 esp. «Determinación arbitral por la que se reconoce la posesión de cada uno de los seles de Aralar y Enirio».

(1410), (*H*)*udaola* (1410); *Alçolaça* (1410), *Alçolalaça olarça* (1452), *Vehorrolaça* (1410), *Guereçiolaça* (1410), *Mauruaçariçolaça* (1410). -*Eta* berrekailua bederatziz aldiz kausitu dugu.

Urumeako zilegimendietan, azkenik, berrogei bat saroi egon ziren behinola. Hamabosten estreinako aipamenak 1178. urtekoak dira eta gainerakoenak 15. eta 16. mendeetakoak. Hamabi dira *ol(h)a* dutenak, batek izan ezik, beti bigarren osagaitako: *Akola*⁶⁰, *Akolaiturrieta*, *Amunolaazpikoa*, *Amunolagaraikoa*, *Asolamakio*, *Egurrola*, *Ierolabekoa*, *Ierolagoikoa*, *Lastaola*, *Makutsolo* (1178, *Macurssola*), *Zamiola*, *Olaberriaga* (ikus Zaldúa 2011: 303-316, 376). -*Eta* atzikia daukatenak bost dira guztira eta *olatze*-ren arrastorik ez dago.

Bil ditzagun goiko izen-multzoei erreparatuta antzematen diren tasun nagusiak. Hasteko, *ol(h)a* naroa da saroi-izenen artean eta hori garbi ikusten da -*eta* berrekailu toponimikoaren zenbatekoarekin alderatuz gero. Kasu gehienetan *ol(h)a* bigarren osagaia da, ez lehenbizikoa. Halaber, *olatze* eratorri atzizkiduna *ol(h)a* «soila» baino urriagoa da. Ildo horretan, nabarmen dezagun biak ala biak testu (eremu) berean batera ager daitezkeela eta alderdi batetik bestera alde handia dagoela hainbatekoari dagokionean: Ziortza-Bolibar eta Munitibarren nahiz Aralarren nahiko joria da *olatze*, baina Garazbizkai-Alduden ale bakarra dago, eta Urumeako Zilegimendietan bat ere ez.

Ol(h)a-k, erabili ditugun etsenpluotan (saroi-izenotan), aurretik dituen mugatzailei erreparatzen badiegu, lehenik eta behin, bi sail nagusi bana daitezke: landare-izenak eta eponimoak, erabiltzailea adierazten dutenak (izen propioak, apelatiboak). Fitonimoak⁶¹: *baga-* (*pago*), *hurritz*, *zuha(i)tz*, *egur*, *haritz*, *haltz*, *orri*, *ote*, *gerezi*, *lasta-* (*lasto*), *ibar*; izen propioak: *Juarr* / *Yuarr*, *Barbari*, *Lapurdi*; apelatiboak: *nafar*, *arotz*, *erret-* (errege), *amona*. Hirugarren multzoa mugatzailezat animalia izena daukatenean osatzen dute⁶²; nolahi ere, daitekeena da hauetariko batzuk ezizenak izatea eta, ondorioz, egiazki, bigarren taldekoak izatea⁶³: *bela-* (*bele*), *erroi*, *zapo*, *behor*. Azkenik, entiate geografikoak daude, *ol(h)a* dagoen tokiaren ezaugarri orografikoen berri ematen dutenak: *haitz*, *bazter*, *ibar*, *harpe*.

3.2.4. Aurreko puntuan (3.2.3.§), *ol(h)a* «soila» bezain joria izan ez arren, zenbait alderditan (ez guztietan) *olatze* atzizkiduna ugari samarra dela ikusi dugu, baita eremu jakin batean biak ala biak aldi berean ager daitezkeela. Mitxelenaren (*FHV*, 321 or.) azpiko testuak garbi erakusten du («rejan» ez azalduagatik) *olatze* ez dela gaur goizekoa:

En documentos escritos en Navarra y Aragón, cuyo romance tampoco conocía /h/, hay ejemplos, aunque aislados, de grafías geminadas : *Ollaiz*, año 1064, modo *Olatz*; *Ollaluce*, 1024; *Ollaz*, 1000-1035, modo *Olaz*; *Ollaze*, 1085, modo *Ollaz*; *Ollazabal*, 1025, Guipúzcoa, en doc. de San Juan de la Peña (14), modo *Olazabal*. Se trataba, pues, de un sonido que en el siglo XI era todavía claramente distinto de arag. cast. *l* y que, en zonas tempranamente romanizadas o próximas a la frontera lingüística,

⁶⁰ Forma arautua.

⁶¹ Aurreneko tokian (mugatzailezat) agertzen den zenbait landare izenek (*Lastaola*..) *ol(h)a*-ren eraikuntzan erabilitako gai nagusia erakutsiko luke: 'lastozko estalkia duen *ol(h)a*' (cfr. Lakarra Andrinua, 2015: 430); beste batzuetan, baina, fitonimoek *ol(h)a* dagoen tokiko landaretzaren berri ematea ezin da baztertu: 'gerezi(ondo)en lekuan dagoen *ol(h)a*', 'haritz-tokian egindako *ol(h)a*'.

⁶² Badira izen abstraktuak lehen osagaitzat dituztenak ere, *Aseguinolaza* (1555, *sel*; Aragón 2009: 141; Zumarraga) kasurako.

⁶³ Cfr. *Zorroila* (1508, *sel*; Aragón 2009: 137; Oiartzun), < *Zorri* + *ol(h)a*.

evolució en romance como lat. *ll* hasta [l'] : modo *Ollabarre*, Alava, en 1025 *Olhabarri*; en Navarra *Ollaz* (Lónguida), pero *Olaz* (Egüés), ambos de vasco **oLatze*.

Arreta pixka bat opa diona jabetuko da datu gehienak Nafarroatik datozela eta Mitxelenak aipatzen dituen *Olatz(e)* horietako bat baino gehiago herriak edo herrixkak direla⁶⁴ (batzuek hustuak). Lehenik eta behin, Eguesibarko *Olatz* kontzejua dugu, 1035ean dokumentatzen dena (*Ollaz*). *Olatz Txipia* ere esan zaio. Bigarrenik, Irunberriko herri hustua dago; hau ere 11. mendean agertzen da estreinakoz, Erronkariko Urdaspal monasterioari lotuta zehatz-mehatz: *Ollaz* (1059, *vineas de*; Mitxelena 1969: 6), *Ollaze* (1085; Santa Maria de, Zierbide 1976: 270); *Olaz de Longuida* ere baliatu da bizileku honentzat (1104; *op. cit.*: 271) eta amaieran bokal erdikoa duen formaren erakuskari bat baino gehiago dago (*Olaze*, 1108; *op. cit.*: 270). Hirugarren etsenplua Galar Zendeako kontzejua da, *Olatz Nagusia* edo *Olatz-Zubitza* alegia. Oraingo honetan, Jimeno Juriok (1987: 298) biltzen duenez, aurreneko agerraldiak 12. gizaldikoak dira (*Olaz*, 1196); bidenabar, honako oharra egiten du hitzez hitz Artaxoako ikertzaileak (ibidem): «*Olaçe* (en compuestos “*Olaçe bidea*”, “*Olaçe larrea*”)». Hiru horiei Sakanako *Holaçagutia* herria (1268; Felones 1982: 660) eta Zizur zendeako Gazolatz kontzejua erants dakizkieke.

Nafarroan *olatze* atzizkiduna oinarritzat duen toponimo nagusi saila dago horrenbestez; *ol(h)a* «soila» daramaten herrien eta kontzejuen zerrendarekin alderatuz gero⁶⁵, multzo adierazgarria osatzen dute. Hori horrela delarik, galdedateke hainbateko hori ez ote den halabeharrezkoa, alegia, arrazoiren bati ez ote dagoen sakonean. Hain zuzen, goian aipaturiko etsenpluetan *olatze*-k ‘*ol(h)a*-tokia’ adiera izatea ez genuke guztiz txarretsiko (*ol[h]a*-k eraiki ohi diren aurkintza’) eta, hortik, hain justu, herri-izenekin bide duten lotura: abian *ol(h)a* iraungikorren eremuak (*ol[h]a*-lekuak) besterik ez ziren bizitokiak denboraren buruan, eraikinak egonkortu eta ugaritzearekin batera, herrixka bihurtu ziratekeen. Gogora bedi behinola *ol(h)ak* behin eta berriz berregiten zirela, sarritan hondo beraren gainean (orube berean), baina beste batzuetan handik metro gutxira egindako pilaketa berrian⁶⁶.

4. ETORKIA

4.1. Lakarra Andrinuak 2011ko «Erro monosilabikoaren teoria eta aitzin-euskararen berreraiketa: zenbait alderdi eta ondorio» artikuluko joriaren hirurogeita zazpigarren orrialdean (/h/-aren balio etimologikoa eta hots horrek forma kanonikoaren aldaketaren azterketarako duen garrantzia azpimarratze aldera darabiltzan etsenpluen artean) *olha* aipatzen du *hVR-* > *VRh-* pairatu duten gaskoitik hartu maileguren sailean (*elhe...*). Lan horretan ez du xehetasun gehiago ematen.

Urtebete geroago, mailegaketak eta berreraiketak euskararen historiaurrearen ikerketan duten garrantziaz argitaraturiko lan esanguratsu batean

⁶⁴ Beskoitzeko *Olbatzia* «kartierra» (1249; Goienetxe 2011: 25) nahiz Mutrikuko *Olatz* auzoa eta Azpeitiko *Olatz* ermita dira beste mostra ezagun batzuk.

⁶⁵ *Olaibar* herriak eta *Gorrontz-Olano* (Ultzama), *Olabe* (Olaibar), *Olague* (Anue), *Olleta* (Leotz), *Urbiola* (Iguzkitza), *Urritzola* (Arakil) nahiz *Urritzola* kontzejuek (Ultzama) osatzen dute.

⁶⁶ Diogunaren testigu dira Aralarren eta beste alderdi batzuetan ikus daitezkeen tumulu eiteko etxola-hondo multzoak.

(euskal etimologiarik ez duten eta beren formek horretarako esperantza gutxi ematen duten erroez dihardunean) *olba*-ren iturburua gaskoiko *hoelhà* dela zehazten du Arratzuko irakasleak⁶⁷ (fr. ‘feuillage, les feuilles’, ‘feuiller, placer, poser des feuilles’). Hipotesi hori egiaztatuko balitz, etorkia ez ezik, *ol(h)a*-ren kronologia erlatiboa eta, neurri batean absolutua ere bai, finkaturik geratuko lirатеke, jakina baita gaskoia latinaren ondorengo hizkuntza dela.

Hitzak hizpidea ekarrita, oroit dezagun Lhandek (1926) eta beste iker-tzaile batzuek *ol(h)a*-ren iturburua latinezko *aula*-rekin lotu dutela⁶⁸, baina proposamen horrek ezingaindituzko eragozpenak ditu arlo fonikoan, latinezko *laul* diptongoak bere horretan iraun duelako euskaraz⁶⁹ (cfr. lat. *causa* > eusk. *gauza*). Labur esanda, *aula* > *ol(h)a* etimoa ez da ontzat ematen; *-ola* ez da latinetikoa mailegua. Izatekotan, beraz, ekarpenak latinaren ondorengo (edo aurrekoa) izan behar du.

Lakarra Andrinuak, Mitxelenaren proposamena aitzinatuz, euskal erro zaharren CVC forma kanonikoa aldarrikatu du 1995etik gaurdaino. Hain zuzen, CVC monosilabikoa zelarik erro soila, Aitzin Euskaraz⁷⁰ (AE) VCV hasierako kontsonanterik gabea ezinezkoa zatekeen erro soil bezala. Labur-bilduz, bokalez hasitako erro guztiak AEtik kanpo uzteko argudioak ikusten ditu. Hala berean, hainbat bisilabo hiztegiko geruzarik zaharretik kanpora jaurti beharko lirатеke haren iritzirako, AEko erroek monosilabiko eta CVC izan behar zutelako (Lakarra Andrinua 2009: 32-33, 67-69). Paradigma horren argitan, beraz, *ol(h)a* AEtik datorren erro zahar baten oinordea izatea zaila dirudi.

Mitxelenak (FHV, 262 or.), hizkuntzaren ondare zaharreko hitz askok dardarkari bihurtu ez den bokal arteko albokaria dutela nabarmentzen duenean, besteak beste, *al(h)a* ‘pasto,’ *ol(h)o* ‘avena’ zein *ol(h)* darabilta adibidetako, guztiak VCV osaketa⁷¹ duten silaba biko erro zatiezina. Adierazpen horren oinatzetan *ol(h)a* ez litzateke, hortaz, hitz oso berria euskaraz.

Erroez ari garelarik, diogun daitekeena dela, VCV izan ordez, jatorriz, *ol(h)a*-ren osaketa *(C)VCV izatea, alegia, behinola hitz hasieran kontsonantea egotea, hots, *C- galdu duen *(C)VCV mailegua izatea. Izan ere, Lakarra Andrinuak (2009: 32, 45) dioenez, altxor zaharreko VCVegiturako hitz askotan *C- > Ø gertatu da⁷², bestela esan, /h/ batez hasten zen *CVCV erro batetik datozke, hasierakoa barneko beste /h/ baten eraginez desagertu delarik. Hain zuzen, aipatu autorearen (2012: 57) iritzirako, uste izatekoa da, metatesi bitartez *Vlh*-ra iritsi aurretik, gaskoitik euskarara sartu zenean alegia, *ol(h)a*-k **hVl*- (**ho[e]la*) itxura zuela, *alba*-k edo *olho*-k bezala (**hala*⁷³, **holo*⁷⁴).

⁶⁷ 2015eko artikulu batean ere ahotan hartzen du (ikus bibliografia).

⁶⁸ Cfr. AV, 483.

⁶⁹ Cfr. Giese (1949: 12). Xehetasunetan sartuz gero, *au* > *o* erredukzioa gutxitan da orokorra euskaraz (FHV, 96-98 or.); barruko edo amaierako silaban gertatzen da gehienetan (*arraultza* > *arroltza*). Badaude hasierako silaba itxian eman delako lekukotasunak (*zaurne* > *zorne*), baina horrelakoak ere gutxi dira.

⁷⁰ Aitzin Euskara Zaharra esan nahi du; Lakarra Andrinua (2006: 569).

⁷¹ V: edozein bokal. C: kontsonantea. R: ozenak.

⁷² CVC-ren ezkerrean den atala aurrikzia ez den neurrian.

⁷³ Eusk. / gask. *alba*: gask. *Hàla* ‘haler, tirer à soi, trainer péniblement et lentement; en As. Aller doucement’; *halà* ‘souffler, halener, haleter; sentir l’haleine; courir à perdre haleine, fuir; aussi haler’; *halàn,-de,-te* ‘soufflant,-e, court d’haleine, essoufflé; allant, vif, dégourdi’.

⁷⁴ Eusk. *olho*: gask. *houlbòu* ‘achillée millefeuilleilles (*achillea millefolium*, plante)’.

Arratzuko euskaltzainarentzat⁷⁵, *ol(h)a*-ren *-h-* ez da punturik txikiena morfema horren auziarekikoetan; ez du sinesten *Vlh-*, *Vnh* eta *Vr(r)h-* hasiera duten hitzetan hasperen hori azterketan errazki bazter litekeenik, edota *ph-*, *th-*, *kh-* hitzetan bezala bere berankortasuna begibistakoa denik. Bestela esan, haren ustez, *olha*-ren jatorria bilatu nahi duen edonork (baita, noski, *ilhun*, *elhe* eta gainerakoena egiterakoan ere) hots hori Mitxelenaren *h*-arentzako lau jatorrietako zeinetarik edo beste nondik datorren zehaztu behar du, hau da, *ol(h)a* Lakarrarentzat Mitxelenaren (*h*)*erri*, *a(h)al* eta gainerakoak bezala da: *olha* eta *ola*, *herri* eta *erri*, *ahal* eta *a(a)l* laburbiltzen dituen bai, baina *h*-duna delarik beti formarik zaharrena horien guztien artean eta hots horren balio etimologikoa onartuaz.

5. ONDORIOAK ETA GALDEKIZUNAK

5.1. *Ol(h)a* Euskal Herriko esparru zabal batean azaltzen da, baita ondoko zenbait lurraldetan ere, esate baterako, euskara Erdi Aro Berantiarra arte gorde zuten Ojacastro-Ezkaraietan *ol(h)a* duen toponimo sorta adierazgarria baitago⁷⁶.

Euskalkien isoglosek ez dute eraginik *ol(h)a*-ren banaketan eta hedaduran, *saroi* / *korta* bikoaren kasuan ez bezala konparaziora. *Saroi* (< *sarohē*) Erdialdeko euskalkian, Nafarreran, Nafar-Lapurteran eta Zubereran ageri da eta aldaki asko ditu (*sariē*, *saure*, *saro*, *saboi*, *saloi*, *sagoi*, *saro*, *sari*, *sare*, *sario*, *sarobe*, *sarabe*); (*g*, *k*)*orta* sinonimoa, berriz, sartaldeko euskalkian baizik ez da azaltzen eta alderdi hartan *saroi*-hitzaren arrastorik ez dago, alerik ere ez (ikus Zaldua 2015).

Saroi / (*g*, *k*)*orta* bikoaren esparrua *ol(h)a*-rena baina txikiagoa da, ez da sortalderantz eta hego-sartalderantz hainbeste zabaltzen (Ebro eta Berari ibaiez haraindi). Alabaina, *ol(h)a*-ren eta *saroi*-ren topoglosen hegoaldeko mugak bat datoz neurri handi batean⁷⁷: Araban Haranean hasten dira eta Nafarroan Larragoa, Amekoabarren, Allin, Villatuerta, Aberin, Oteitza, Obanos, Artaxoa, Barasoain, Lerga, Oibar, Irunberri, Erromantzatu eta Erronkarin barrena jarraitzen dute. Aldea, hobeki esan, zalantza, Metautenen eta Uxuen⁷⁸ (*ol[h]a* ez / *saroi* [*sario*] bai) nahiz Oteitza-Aberinetan dagoke⁷⁹ (*ol[h]a* bai / *saroi* ez). Guztiarekin, uste izatekoa da, euskalkien banaketak eragiten ez dion heinean, *ol(h)a* haiek sortzen hasi aurreko hitza dela.

Hitzak hizpidea ekarrita, derragun Lakarra Andrinuak (2011: 215-221) euskalkiak berezi aurreko euskararen (Euskara Batu Zaharraren, EBZ-ren) balizko bi aitzin-aberri ikusten dituela, bata Iruñeritik ipar-sortaldera⁸⁰ eta

⁷⁵ Komunikazio pertsonala.

⁷⁶ Alderdi hartako euskarak mendebaldeko ezaugarriak zituen eta, Mitxelenaren aburuz, Erdi Aro Goiztiarraren hasieran egondako jendeztatzeekin iritsi zen haraino; biztanle berriak arabarrak eta bizkaitarrak zirenez, ez da harritzeko Errioxako euskara sartaldekoa izatea. Bi hipotesi erabil daitezke, horrenbestez: bata *ol(h)a* euskararekin batera iritsi zela Errioxara eta, bestea, euskararen bidez, euskara han zegoelarik, ailegatu zela. Esan gabe doa euskararekin batera (Erdi Aro Goiztiarraren hasmentan) heldu balitz, orduko, gaskoitiko balizko mailegaketak burututa behar zukeela.

⁷⁷ Araban Aiara, Kuartango, Langraiz Oka, Trebiñu, Urizaharra, Lagran, Bernedo, Arraia-Maeztu elkartzu irudikatuturiko lerroa da *ol(h)a*-ren topoglosaren muga. Cf. (*g*, *k*)*ort(a)*.

⁷⁸ Cf. Salaberri 1994.

⁷⁹ Besterik da Los Arcosen zein Arroitzen kasua, haietan, *saroi*-ren aztarnarik ez ezagutzeaz gainera, egiazki *ol(h)a* badagoela ez baita jakite ziurra.

⁸⁰ Aurreneko agertoki horren hizkuntzaz kanpoko euskarria 5. mendean Iruñearen eta Pirinioen artean gauzaturiko eraketa soziopolitiko berezia litzateke, hurrengo belaunaldietan sartalderantz

bestea Lizarra-Ergoiena-Goizueta-Hondarribia lerroaren bi aldeetara, inolaz ere Iruñearen sartaldera⁸¹. Gure aztergaiari dagokionean, harrapatzen duen eremu osoari erreparatuz gero, *ol(h)a* entitate geografikoaren lurraldearen erdigunea (*saroi*-rena bezala) ez legoke Irurtzun ingurutik oso urruti.

5.2. Zuazok (2010: 164; 2007: 53, 147) Zuberoa euskalkien jatorrian eragina izan duen oraintsuko gune berritzaitzat dauka, okzitanieratik sartu diren berrikuntzen atea izan baita lurralde hura. Oroit bedi okzitanieraren (gaskoiaren) aurreneko lekukotasun idatziak 10.-11. gizaldikoak direla, hau da, espainierarenak (10. mendea) baino apur bat beranduagoak, eta euskararen eragina nabarmena dela Pirinioetako hizkuntza hartan; ez da harritzeko, Erdi Aro Goiztiarrean zehar galdu bide baitzen euskara Gaskoinia gehiengan.

Lakarra Andrinuak (2011: 194), Chambonek eta Greubek aitzingaskoia 6. gizaldirako bazela ondorioztatzen dutela azpimarratuagatik⁸², gaskoiaren eragin nagusia Erdi Aro Berantiarrean gertatu zela dakusa eta ez Erdi Aro Goiztiarrean; *-olha*-ren hedadura zabalak ere zahartasun erlatiboan adierazten du haren iritziz. Alabaina, dago gauza bat dela eraginaren «gailurra» eta beste bat eraginaren hasiera⁸³. Zentzu horretan, oroit bedi gaskoia Erdi Aro Berantiarrean amaieran erabili zela Nafarroako gortean (ez lehenago) eta, hala berean, Baionako gune gaskoia 12.-13.. mendeetatik aurrera garatu zela.

Dialektoen zatiketa nagusia –Nafarroako erresumaren haustura dela medio– 11.-12. gizaldietan gertatu zela onartu arren, Zuazok (2010: 163-164) sartaldeko euskalkia 8.-9. gizaldi aldera banatzen hasi zela deritzo. Caminok eta Lakarra Andrinuak, ordea, euskalkien lehenbiziko adarkadura sortaldean agitu zela diote, eta ez sartaldean. Hain zuzen, Caminok (2011: 94) zehazten duenez, Zuberoa-Erronkaribar alderdiko euskal erkidegoko hitzunek, EBZko garaitik hona, erdialderagoko euskal hitzunekin hartu-emanetan egoteari goiz utzi zioten, hitz bitan, sortaldeko euskaldunak erdialderagoko euskaldunengandik goiz bereizi ziren eta, ondorioz, sortaldetik zetozkeen berrikuntzen ate izateari utzi zioten. Hori horrela delarik, *ol(h)a*-ren zabalkundeak Caminok aipatzen duen haustura edo etena baino lehenagokoa izan behar du ezinbestean. Bestalde, kontuan har Erdi Aro Berantiarrean gaskoiaren eragina Iparraldean zabaltzen hasi zenerako *olha*-ren eremua Burgoseraino iristen zela eta, orobat, Zuazok (2010: 186-189; 2014: 56) azpimarratzen duenez, gaskoitik –zubereraren bidez– ailegatutako berrikuntzen eragin esparrua Lapurdiko ekialderaino eta Erronkaribar, Zaraitzu eta, ahulago, Aezkoa ibar nafarretaraino heltzen dela, baina ez urrutiago.

5.3. Baldin gure iritzia estalkirik gabe agertu behar badugu, fonetika arloan *hVR*- > *VRh*- erregelak oro har egiten duen ekarpen garrantzitsuari apurrik kendu gabe, Lakarra Andrinuaren *olha* < **ho[e]la* (*hoelhà*) hipotesia behin betiko onesteko, aurretik, zenbait galdera erantzun behar liratekeelakoan gaude.

hedatu zatekeena eta gero Iruñeko erreinuarekin lotura zuzena zukeena. Nafarroa ipar-sortaldean sorturiko eraikuntza historiko berriaren kronologia Mitxelena-rena (5-6. mendea) baino mende bat beranduago edo ezarri beharko litzateke, baina horrek hizkuntzan izan duen isla geroagokoa datekeenez, EBZ-ren kronologia eta, hortaz, dialekto zatiketarena, aski atzeratu beharko genuke.

⁸¹ EBZ-ren aitzin aberria Lizarra-Ergoiena-Goizueta-Hondarribia lerroaren bi aldeetara balego, argiro aurreko hipotesian baino arrunt beranduagoak litzateke dialekto-zatiketa.

⁸² Lakarra Andrinua (2011: 194).

⁸³ Gainera, gaskoiarekikoak, agian, ez luke erabat eta orobat balioko okzitanierentzat edo Frantzia parteko erromantze zaharrentzat. Komunikazio pertsonala.

Aurrenekoa litzateke nola uztartzen diren euskal eremu osoan ageri den *ol(h)a* entitate geografikoa eta zubererako *hól*la mailegu berantiarra ('orria, hostoa'), hori ere sorburua biarneseko *hoelhe*-n duena (fr. 'feuille'). Zuberoa bezalako lurralde txiki batean iturburu eta adar beretik bi alditan iritsitako bi mailegu beregain egotea arruntena ez izateaz gainera (*ol[h]a* 'etxola' vs. *holla* 'orria, hostoa')⁸⁴, nola ulertzen da (gaskoitik) aurrena adiera espezifikoa duen *olha* etortzea ('hostoekin estaliriko etxola') eta ondoren *holla* generikoa ('hostoa') iristea?

Bigarren galdera, jatorria han izanik, Gaskoiniako toponimian **ho[e]la*-tik datorren leku-izen gehiago zergatik ez dagoen litzateke. Izan ere, Euskal Herrian *ol(h)a* duen toponimo mordo dago eta, gehiago dena, Gaskoinian bertan euskal entitate geografikoa osagaitako duten leku-izenak kausitzen dira (ikus 2.2.§ eta 2.5. §).

Hirugarrenik, nola zabaldu zen *ol(h)a*? Zein indar edo eraginek ahalbidetu zuen Erdi Aro Goiztiarra amaitzerako Zuberoatik hasita, Ebro ibaia gurutzatuz, Errioxaraino zein Burgoseraino heda zedin, zehatz-mehatz sortalde, gune berritzaile izatetik, kontinentetik sarturiko berrikuntzen ate izatetik, erdialderagoko euskal hiztunekin harremanetan egoteari utzi aurretik⁸⁵?

5.4. Lakarra Andriuaren (2011: 202) iritzirako, Mitxelenaren Euskara Batu Zaharra Goi Erdi Aroaren hasieran bazen, iragazki geografikoa gainditzen duten monosilaboak EBZ-koak direla ondoriozta daiteke –askoz zaharragoak nahi bada, baina baita oraindik ordukoak ere– eta iragazki hori gainditzen ez duten bisilaboak (gehienak askorekin) EBZ ondokoak (ez lehenagokoak), eta ikusi egin behar zenbat geroagoko. Euskalari bizkaitarrak dioskuna aztertu dugun datuetara ekarriz gero, *ol(h)a* euskalkiak banatu aurreko silaba biko hitza izateko oztopo gaindiezinik ez legoke horrenbestez, euskal eremuan alde eta aldi oro agertzen baita.

Ekarpena egin zuena ez da latina, hori garbi dago. Bestalde, Antzinatearen ondorengo gizaldietan, frankoen eta Baskoniako dukerriaren sasoian, euskara Europako testuingurutik isolatua zegoela esateko arrazoirik ez dagoenez, galderak galdera (ikus 5.2.§), ezin da baztertu *ol(h)a* kontinentetik (Gaskoiniatik) iritsitako mailegua izatea.

Erdi Aro Berantiarraren hasmentan euskal eremuan zehar *olha* / *olla* formak baditugu, aurretik balizko **hola* > *olha* aldaketa burututa zegoelako da. Hain justu, Lakarra Andriuak (2011: 191) **hVR-* > *VRh-* erregela /h/-ren metatesirik modernoena dela dio, seguruenara EBZ baino beranduagokoa. Horrek azal ditzake hain zuzen, haren aburuz, hainbat mailegu gaskoi bere baitan hartzea. Aldaketaren kronologia absolutua alde batera, uste izatekoa da, iritsi zen unetik (sortaldeko euskaldunak erdialderagoko euskal hiztunekin hartu-emanetan egoteari utzi aurretik), entitate geografiko «berria» bazterrik bazter zabaltzeko lehenbizi eta, ondoren, hainbat toponimotan estratifikatzeko, gizaldi batzuk igaro behar izan zutela.

⁸⁴ Gaskoitiko balizko maileguen esanahiaz dihardugarik, eta aurreko zailtasunak ikusirik, hizkuntza hartatik etortzekotan, merezi luke (*hoelhà* izan ordez) *olha*-ren iturburu *oelha* ('ardia' [*< aolha*]; Sumien, 2007: 49) izan delako aukera sakon aztertzea. Ildo horretan, Féné-tarrek (1992: 77), Gaskoiniako toponimia aztertzen dutenean, latineko *ovicula*-tik lezozkeen ('ardi txikia') *aulha*, *auelha* eta *oelhas* terminoak biltzen dituzte, 'artegia' esanahia dutenak eta, ondorioz, esanahiaren aldetik *olha*-rekin lotura luketenak.

⁸⁵ Zeharkako azken hau erants dakieke: zergatik daude bi aldaera aurreneko aipamen idatzietan (*ol[h]a* eta *ul[h]a* / *-ulla*), alegia, nola sortu bide da *ulha* / *-ulla* balizko **ho[e]la*-tik?

Gaskoitikoa izatekotan, hortaz, beranduenez Erdi Aro Goiztiarraren lehen gizaldietan iritsitako mailegua izan behar du *ol(h)a*-k (< **hola*), arkeologiaren eskutik ikertu diren tumulu eiteko hondoa duten etxola zaharrenen garaikoa alegia (ikus 3.2.1.§). Hori horrela balitz, Lakarrak proposaturiko *hVR*- > *VRh*-metatesiaren kronologia zertxobait aurreratu beharko litzateke agian, baina eginkizun hori besteren esku uzten dugu, euskararen historiaurrea idazteko ardua euren gain hartu duten diakronisten eskutan hain zuzen, gauza ez izatea alde batera, lanak baititugu berreraiketarik datozen proposamenak bahetzeko erabili beharreko leku-izenak sailkatzen eta aztertzen, ez baita alferrik toponimia munduak ezagutzen duen hizkuntza-zaharkin biltegi oparoenatarikoa.

6. BIBLIOGRAFIA

- AGIRRE SARASOLA, P., 2011, «Catechima laburra, zubereraren ezaugarri fonologikoen lekukoa», *ASJU*, 35, II, 653-787.
- ARAGÓN, A., 2009, *La ganadería guipuzcoana durante el antiguo régimen*, Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo.
- ARREGI, S., 1958, «Toponimia de Ezcaray», *Euskera*, 3, 83-102.
- ARTZAMENDI, J., 1985, *Términos Vascos en Documentos Medievales de los ss. XI-XVI*, Euskal Herriko Unibertsitatearen Argitalpen Zerbitzua, Bilbo.
- BELA, J., 1660 (19. gizaldia), *Commentaire de Béla sur la coutume de Soule, pays des Basques, seneschaussée de Guyène, ressort du Parlement de Bordeaux*, Frantziako Liburtegi Nazionala. Zeinadura: «Nouvelles Acquisitions», 10161 zenb., 324-325. 1660. urte aldera idatzirikoaren kopia. *FLNI* laburdura erabili dugu.
- CAMINO, I., 2011 (2014), «Ekialdeko euskararen iraganaz», in Epelde, I. (arg.), *Euskal Dialektologia: lehena eta oraina*, *ASJU*, 69, 87-153.
- COROMINES, J., 1972, «De toponimia vasca y vasco-románica en los Bajos-Pirineos», *FLV*, 12, 299-319.
- CUBERO, J. I., 2010, *Rerum rusticarum libri III*, Junta de Andalucía, Sevilla.
- EGILE EZEZAGUNA, 1734, *Othoitze eta cantica espiritualac Cubero herrico*, Jean Dupoux, Paue.
- ELOSEGI, J., 1972, «Aralar-mendi ta Aralar inguruko leku-izenak», *AEFOLK*, 24, 103-215.
- EUSKALTZAINDIA, 2006, «Euskal Herri inguruko exonimoak», *Euskera*, 51, 847-865.
- 2010, *Euskararen Herri Hizkeren Atlas II*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- FELONES, R., 1982, «Contribución al estudio de la iglesia navarra del siglo XIII: el libro del rediezmo de 1268 (II). Transcripción e índices», *Príncipe de Viana* 167, 623-713.
- FÉNIÉ, B. eta FÉNIÉ, J. J., 1992, *Toponymie gasconne*, Luçon, Editions Sud Ouest.
- GIESE, 1949, «Ola en la topografía vasca», *Eusko-Jakintza*, 3, 9-18,
- GIPUZKOAKO FORU ALDUNDIA, 1857, *Nomenclator de la Provinvia de Guipúzcoa*, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia.
- GOIENETXE, E., 2011, *Onomastique du Nord du Pays Basque (XIIe-XVe siècles)*, «Iker» bilduma 27, Euskaltzaindia, Bilbo.
- GORROTXATEGI, J., 1984, *Onomástica Indígena de Aquitania*, Euskal Herriko Unibertsitatearen Argitalpen Zerbitzua, Bilbo.
- IGARTUA, I., 2006, «Del origen de la aspiración como elemento morfofonológico en vasco», in J. A. Lakarra Andrinua & J. I. Hualde (arg.), *Studies in Basque and historical linguistics in memory of R. L. Trask - R. L. Trasken oroitzapenetan ikerketak euskalaritzaz eta hizkuntzalaritza historikoaz*, *ASJU*, 40, 519-529.
- IRIGOIEN, A., 1957, «Cartas de Mariano Mendigacha a D. Resurrección María de Azkue escritas en vascuence roncalés y en castellano», *Euskera*, 49, 120-170.
- 1975, «La Colegiata de Cenarruza y sus seles», in *II Simposio sobre Historia del Señorío de Vizcaya*, RSVAP & Junta de Cultura de Vizcaya, Bilbo, separata.
- 1986, «Cuestiones de toponimia vasca circunpirenaica», in *En torno a la toponimia vasca y circunpirenaica*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo, 173-306.
- 1990, «Las hablas vascas de Tierra Estella y su onomástica», in *De Re Philologica Linguae Uasconicae III*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo, 163-192.
- 1995, *De Re Philologica Linguae Uasconicae V*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo.

- JIMENO JURIO, J. M., 1968, *Documentos medievales artajoneses*, Institución Príncipe de Viana, Iruñea.
- 1987, *Toponimia de la Cuenca de Pamplona. Cendea de Galar*, Euskaltzaindia, «Onomasticon Vasconiae» bilduma 2, Iruñea.
- JIMENO JURIO, J. M. (zuzendari), 1992, *Nafarroako Toponimia eta Mapagintza / Toponimia y Cartografía de Navarra*, Berrogeita hemeretzi liburuki, Nafarroako Gobernua, Iruñea. 1992az geroztik.
- JIMENO JURIO, J. M. eta SALABERRI, P., 1998, *Artaxoa. Euskal Toponimia*, Altaffaylla Kultur Taldea & Nafarroako Gobernua & Sociedad de Corralizas y Electra de Artajona, Tafalla.
- KEREXETA, J., 1992, *Fogueraciones de Bizkaia del siglo XVIII*, Labayru Institutua & Bilbo Bizkaia Kutxa, Bilbo.
- LACASTA, G., 1994, «El euskera en el Alto Aragón», *Cuadernos de Sección. Hizkuntza eta Literatura*, 12, 141-278.
- LAKARRA DE MIGEL, J. M., 1957, *Vasconia medieval. Historia y filología*, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia.
- 1965, *Colección diplomática de Irache*, Instituto de Estudios Pirenaicos, lehenbiziko liburukia (958-1222), Zaragoza.
- LAKARRA ANDRINUA J. A., 2006, «Notas sobre iniciales, cambio tipológico y prehistoria del verbo vasco», in J. A. Lakarra Andrinua & J. I. Hualde (arg.), *Studies in Basque and historical linguistics in memory of R. L. Trask - R. L. Trasken oroitzapenetan ikerketak euskalaritzaz eta hizkuntzalaritza historikoaz*, *ASJU*, 40, I-II, 561-621.
- 2009, «Aitzineuskara berreraikiaz: zergatik ezkerria?», *Euskera*, 54, 17-98.
- 2011, «Erro monosilabikoaren teoria eta aitzineuskararen berreraiketa: zenbait alderdi eta ondorio», *FLV*, 113, 5-114.
- 2012, «Mailegaketa eta berreraiketa euskararen historiaurrearen ikerketan» in Igartua, I. (arg.). *Euskara eta inguruko hizkuntzak historian zehar*, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz, 17-75.
- 2015, «Saratsola eta (aitzin)euskar(ar)en geruzak», in B. Fernandez eta P. Salaburu (arg.), *Ibon Saratsola, Gorazarre. Homenatge, Homenaje*, Euskal Herriko Unibertistatea, Bilbo, 419-439.
- LARRASKET., J., 1939, *Le Basque de la Basse-Soule orientale*, «Linguistique publiee par la Societe de Linguistique de Paris» bilduma 46, Klincksieck, Paris.
- LEMA, J. A. et al., 2000, *Los señores de la guerra y de la tierra: nuevos textos para el estudio de los Parientes Mayores guipuzcoanos (1265-1548)*, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia.
- LEMA, J. A. et al., 2002, *El triunfo de las élites urbanas guipuzcoanas: nuevos textos para el estudio del gobierno de las Villas y de la Provincia (1412-1539)*, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia.
- LHANDE, P., 1926-1938, *Dictionnaire Basque-Français*, Gabriel Beauchense, Paris.
- LIBANO, A., 1995, *Toponimia Medieval en el País Vasco*, Euskaltzaindia, «Onomasticon Vasconiae» bilduma 14. A hizkia, Bilbo.
- 1999a, *Toponimia Medieval en el País Vasco*, Euskaltzaindia, «Onomasticon Vasconiae» bilduma 19, Bilbo. H-O hizkiak.
- 1999b, *Toponimia Medieval en el País Vasco*, Euskaltzaindia, «Onomasticon Vasconiae» bilduma 20, Bilbo. P-Z hizkiak.
- LÓPEZ DE GEREÑU, G., 1989, *Toponimia alavesa seguido de mortuorios y pueblos alaveses*, Euskaltzaindia, «Onomasticon vasconiae» bilduma 5, Bilbo.
- LÓPEZ-MUGARTZA, J. C., 2008, *Erronkari eta Ansoko toponimiaz*, Nafarroako Gobernua & Euskaltzaindia, «Mendaur» bilduma 5, Iruñea.
- LLORENTE, J. A., 1806-1808, *Noticias históricas de las tres provincias vascongadas*, Madril, hirugarren alea (bost ale). «Donación de los derechos episcopales de varias iglesias de Álava y Vizcaya» atala.
- MARTÍN DE LAS PUEBLAS, J. M., 2003, «Estudio lingüístico de la toponimia del valle de Benasque», *Alazet*, 15, 183-295.
- MARTÍN DUQUE, A. J., 1983, *Documentación medieval de Leire (siglos IX a XII)*, Institución Príncipe de Viana, Iruñea.
- MARTÍNEZ DÍEZ, G., 1975, *Guipúzcoa en los albores de su historia (Siglos X - XII)*, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia.

- MARTÍNEZ DÍEZ, G., GONZÁLEZ DÍEZ, E. eta MARTÍNEZ LORENTE, F. J. (1991), *Colección de Documentos Medievales de las Villas Guipuzcoanas (1200-1396)*, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia.
- MERINO URRUTIA, J. B., 1962, *El vascuence en La Rioja y Burgos*, Biblioteca Vascongada de los Amigos del País, Donostia.
- MITXELENA, K., 1953, *Apellidos vascos*, Biblioteca Vascongada de los Amigos del País, Donostia. Txertoak 1989an Donostian egindako laugarren argitalpena ere baliatu dugu. AVlaburdurarekin aipatzen dugu artikulu honetan.
- 1964, *Textos arcaicos vascos*, Minotauro, Madril. TAVlaburdura erabili dugu.
- 1969, «Notas lingüísticas a la *Colección Diplomática de Irache*», *FLV*, 1, 1-59. Berebat, in LAKARRA ADRINUA, J. (arg.), 2011, *Luis Michelena. Obras Completas*, ix. alea, Gipuzkoako Foru Aldundia – Euskal Herriko Unibertsitatea, Donostia, 462-538 or.
- 1985 (1961), *Fonética Histórica Vasca*, *ASJU*, 4, Gipuzkoako Foru Aldundia, hirugarren argitaraldia, Donostia. 1961ean ikusi zuen argia aurreneko aldiz. FHVlaburdura erabili dugu ohar hauetan.
- 1987 (1976), «Onomástica y población en el antiguo reino de Navarra: la documentación de San Millán», in *Palabras y textos*, Euskal Herriko Unibertsitatea, Leioa, 59-72.
- 1987-2005, *Orotariko Euskal Hiztegia*, Desclée De Brouwer & Mensajero, Bilbo. OEH laburdura erabili dugu artikuluan.
- MORA, J. C., 2005, *Zizurkilgo historia. Bailaratik hiribildura (1186-1615)*, Lizardi Kultur Elkartea, Tolosa.
- MORAZA, A., 2010, *Enirio-Aralarko Mankomunitatearen 600. urteurrena (1409-2009)*, Enirio-Aralar Mankomunitatea, Ordizia.
- MORAZA, A. eta MUJIKA ALUSTIZA, J., 2005, «Establecimientos de habitación al aire libre. Los fondos de cabaña de morfología tumular: características, proceso de formación y cronología», *Veleia*, 22, 77-110.
- MUJIKA ALUSTIZA, J. A. et al., 2013, «La continuidad de la actividad pastoril durante la época romana en la zona de Argarbi (Sierra de Aralar-Gipuzkoa)», *Kobie*, 2013, 217-258.
- ORMAETXEA, J. L., 1996, *Arrasateko toponimia*, Euskaltzaindia, «Onomasticon Vasconiae» bilduma 15, Bilbo.
- OSTOLATZA, M. I., 1978, *Colección diplomática de Santa María de Roncesvalles (1127-1300)*, Príncipe de Viana erakundea & Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Iruñea.
- OTT, S., 1994 (1981), *Artzain-komunitate euskalduna (i) - bortuko ingurua*, Gaiak, Donostia.
- RAYMOND, 1863, *Dictionnaire topographique Béarn-Pays basque*, Imprimerie Impériale, Paris.
- RIZOS, C. A., 2005, *Toponimia de la Baja Ribagorza Occidental*, Lleidako Unibertsitatea, Lleida (argitalpen digitala).
- RODRÍGUEZ DE LAMA, I., 1976a, *Colección Diplomática Medieval de La Rioja. Tomo II - Documentos siglo XIII*, Instituto de Estudios Riojanos, Logroño.
- 1989b, *Colección Diplomática Medieval de La Rioja. Tomo IV - Documentos siglo XIII*, Instituto de Estudios Riojanos, Logroño.
- SALABERRI ZARATIEGI, P., 1994, *Eslaba Aldeko Euskararen Azterketa Toponimiaren Bidez*, Euskaltzaindia, «Onomasticon Vasconiae» bilduma 11, Bilbo.
- 2011, «De toponimia vasco-pirenaica: sobre el sufijo -otz, -oz(e)», *Nouvelle Revue d'Onomastique*, 53, 33-63.
- SUMIEN, D. 2007, «Preconizaciones del conselh de la lenga occitana», *Lingüística occitana*, 6.
- UBIETO, A., 1960, «Sobrarbe y Ribagorza entre los años 1035 y 1045», *Príncipe de Viana*, 21, 63-236.
- 1963, *Cartulario de San Juan de la Peña (II)*, Anúbar, Valentzia.
- VIRUETE, R., 2013, *La colección diplomática del reinado de Ramiro I de Aragón (1035-1064)*, «Fuentes históricas aragonesas» bilduma 66, Institución «Fernando el Católico» (C.S.I.C.) - Diputación de Zaragoza, Zaragoza.
- ZIERBIDE, R., 1976, «Toponimia del Becerro antiguo de Leire (siglos XII-XIII)», *FLV*, 23, 237-283.

- ZALDUA, L. M., 2011, *Urumeako Zilegimendietako Toponimia*, Urnietako eta Hernaniko Udalak.
- 2012, «Juan Arin Dorronsororen. Enirio-Aralarko krokisa (1940)», *FLV*, 115, 307-322.
- 2014, «Juan Arin Dorronsororen “Material Toponímico” argitaragabearen 25. paper-zorroa», *FLV*, 117, 169-185.
- 2015, «*Saroi* entitate geografikoaren banaketa, esanahia eta jatorria toponimiaren argitan», *FLV*, 119, 175-221.
- ZUAZO, K., 2010, *El euskera y sus dialectos*, Alberdania, Irun.

LABURPENA

Ol(h)a entitate geografikoaz zenbait ohar

Hona dakargun saioaren helburua *ol(h)a* entitate geografikoaren eremu, esanahi eta etorkiaz hausnartzea da, onomastikaren argitan hausnartu ere, euskararen historiaren ikerketan diziplina horrek ekarpena egin dezakeelakoan baikaude. Horren lekuko, Lakarra Andrinuaren gask. *hoelhà* (*hola) > eusk. *ol(h)a* hipotesiari buruzko zenbait ohar biltzen ditugu. Orobat, abeltzaintzako eraikinok itxuratzen dituzten ezaugarriak, edota saroiekin duten hartu-emana, onomastikaren eskutik zenbateraino zehazta daitezkeen ikusi nahi dugu.

Gako hitzak: ol(h)a; etxola; entitate geografiko; toponimia; onomastika; euskara; historia.

RESUMEN

Notas en torno a la entidad geográfica ol(h)a

El objetivo del trabajo que presentamos es reflexionar acerca del ámbito, significado y origen de la entidad geográfica *ol(h)a*, reflexión que hacemos a la luz de la onomástica, puesto que somos de la opinión de que esa disciplina puede contribuir en el estudio de la historia del euskera. Prueba de ello, incluimos algunas observaciones a la hipótesis gask. *hoelhà* (*hola) > eusk. *ol(h)a* de Lakarra Andrinua. También pretendemos ver hasta qué punto pueden conocerse las características que configuran estas construcciones pastoriles, o su relación con seles, de la mano de la onomástica.

Palabras clave: *ol(h)a*; cabaña; entidad geográfica; toponimia; onomástica; lengua vasca; historia.

ABSTRACT

Some notes on the geographical entity ol(h)a

The aim of this work is to reflect on the scope, meaning and origin of the geographical entity *ol(h)a* in the light of onomastics, since we consider that this discipline can contribute to the study of history of Basque. As evidence, we include some remarks to Lakarra Andrinua's hypothesis Gasc. *hoelhà* (*hola) > Basque. *ol(h)a*. We also intend to determine the characteristics that make up these pastoral structures, as well as their relationship with meadows, by means of onomastics.

Keywords: *ol(h)a*; shepherd cabin; geographical entity; toponymy; onomastics; Basque language; History.

